

Mgr Patryk Urban

ORCID 0000-0001-5546-3115

„Wulkan”, Białystok

ETYKA ZAWODOWA POLICJANTA. CZEŚĆ I. WPROWADZENIE DO BADAŃ

Streszczenie

Etyka zawodowa policjanta stanowi pewien zbiór zasad moralnych, obejmujących zarówno powszechnie obowiązujące w określonej epoce i społeczeństwie, jak i wynikające ze specyfiki wykonywanego zawodu. W myśl zasad etycznych, których głównym postulatem jest poszanowanie godności ludzkiej w każdej sytuacji i w stosunku do każdego, etyka, nie powinna być dla policjanta tylko dodatkiem, lecz wyrazem jego odpowiedzialności wobec człowieka i za człowieka. Celem artykułu jest pokazanie aspektów etycznych Policji w Polsce oraz procesu kształtowania się zasad etyki oraz ich znajomości w organach policyjnych i w świadomości policjantów. Problematyka ta została ujęta w wymiarze historycznym, a także współczesnym z wyraźnym uwzględnieniem nowej filozofia działania – *Community Policing*.

Słowa kluczowe: etyka • kodeks etyczny • policja • formacje bezpieczeństwa • aksjologia • deontologia.

POLICE OFFICER'S CODE OF ETHICS. PART I. INTRODUCTION TO RESEARCH

Abstract

The professional ethics of a policeman constitutes a certain set of moral principles, covering both, those generally applicable in a particular era and society, and those arising from the character of the profession.

According to police officer's code of ethics, whose main objective is to respect human dignity in every situation and in relation to everyone, ethics should be an expression of a police officer's responsibility towards and for people. The aim of the article is to show the ethical aspects of the Police in Poland, the process of shaping the principles of ethics and the knowledge of the rules of conduct among police officers and authorities. These issues have been presented in the historical as well as contemporary dimension with reference to the new operating philosophy – *Community Policing*.

Keywords: ethics • code of ethics • police • security formations • axiology • deontology.

Wstęp

Problematyka etyki absorbowała ludzkość od zawsze. Współcześni ludzie żyją w świecie, gdzie nic nie jest pewne, stabilne i „w miarę spokojne”. Człowiek XXI w. może czuć się zagubiony w „kolorowym” świecie materializmu, różnych trendów oraz ideologii. Może mieć realny problem ze słuszną diagnozą dotyczącą tego co dobre, a co złe. Odpowiedzią na to mogą być kodeksy etyczne tworzone w różnych grupach zawodowych, które określają postępowanie opisujące społecznie akceptowany ideał.

Społeczeństwo polskie w nowej sytuacji powstałej po 1990 roku oczekiwało policji humanitarnej i opiekuńczej, która z racji wykonywanej służby partycypuje w autorytecie władzy, choć sama władzy nie stanowi. Zachowanie zasad etycznych jest bardzo istotne szczególnie wtedy, gdy rozpatruje się je w kontekście możliwości używania przemocy. Policjant w swej pracy zawodowej ma do czynienia zawsze z konkretnym człowiekiem, który przekroczył normy cywilizowanego współistnienia lub został pokrzywdzony. W myśl zasad etycznych, których głównym postulatem jest poszanowanie godności ludzkiej w każdej sytuacji w stosunku do każdego, etyka zawodowa nie powinna być dla policjanta tylko dodatkiem, lecz wyrazem jego odpowiedzialności wobec człowieka i za człowieka. Walcząc z przestępczością, która przybiera dzisiaj różne formy, społeczeństwo oczekuje od funkcjonariuszy dostrzegania i przestrzegania delikatnej granicy, która dzieli policjantów od ich przeciwników. W przeciwnym wypadku godzi to w porządek demokra-

tyczny i przekroczenie uprawnień, skutkujące odpowiedzialnością prawną i dyscyplinarną.

Specyfika tego trudnego i wymagającego zawodu opiera się na złożoności zachowania policjanta wynikającej z dwoistości działań na rzecz społeczeństwa i sytuacji w jakiej się znajduje. Broniąc racji jednej części wchodzi w konflikt z drugą (powstają dylematy natury moralnej) a oczekiwania przełożonego (wyniki służby) oraz presja pod jaką działa stanowią mieszankę emocji, z którą nie powinien zostawać sam. Bo policjant choć to zwykły człowiek z wątpliwościami i współczuciem, to zdecydował się włożyć na siebie policyjny mundur i jest zobowiązany postępować zgodnie z prawem i zasadami etyki zawodowej (zawartymi w ślubowaniu). Musi zdawać sobie sprawę, że jest oceniany przez społeczeństwo i kolegów, dlatego ma być wzorem ludzkiego zachowania – godnego i sprawiedliwego.

Celem artykułu jest pokazanie aspektów etycznych pracy Policji w Polsce oraz zwrócenie uwagi na proces kształtowania i znajomości zasad etyki w organach policyjnych. Problematyka ta została ujęta w wymiarze historycznym, a także współczesnym. Sama kwestia etyki zawodu policjanta jest zagadnieniem, które dotyka wszystkie służby o charakterze *policyjnym*. Prezentowany tekst stanowi pierwszą część rozważań na temat etyki zawodowej policjanta i jest wprowadzeniem do części drugiej, obejmującej opis przeprowadzonych badań oraz dyskusję ich wyników¹.

Policja w zjednoczonej Europie i nowa filozofia działania – *Community Policing*

Zakres terminu „policja” ulegał zmianom wraz z poglądami na istotę państwa a także stosunek do obywatela. Najpierw dotyczył działalności państwowej oraz obejmował dziedziny życia politycznego, religijnego i prywatnego. Zadaniem policji wtedy było nie

¹ Część druga artykułu *Etyka zawodowa policjanta* przedstawia problemy badawcze, kwestionariusz ankiety jako narzędzie badawcze, następnie analizę wyników i wnioski. Ankietowanie przeprowadzono wśród policjantów. Wyniki badania pokazują jaki wpływ mają zasady etyki zawodowej na sposób postępowania policjanta w czasie służby oraz jakie znaczenie dla jego zachowania mają dokumenty określające pożądane formy etyczne policyjnej służby.

tylko zapewnienie bezpieczeństwa, wymiaru sprawiedliwości, ale też finansów i roli wojska. W okresie absolutyzmu rozwinęło się „państwo policyjne” z biurokratycznym aparatem administracyjnym, z prawem do nieograniczonej ingerencji w sferę prywatności poddanych a szczególnie własności i wolności, w celu ochrony porządku publicznego².

Początkowo przyjęło się instytucjonalne pojmowanie policji. Zatrudniano funkcjonariuszy, którzy nosili tytuły służbowe (dyrektor policji, komisarz policji czy policjant liniowy) i mieli zajmować się wyłącznie sprawami bezpieczeństwa. Później nastąpiło rozróżnienie między policją w sensie materialnym (policja jako całość administracji spraw wewnętrznych) a policją w sensie instytucjonalnym (jako specyficzny organ władzy). Stopniowo inne obszary wewnętrznej administracji: dobroczynność, gospodarka, finanse zostały przejęte przez miejscowe magistraty lub różne izby (urzędy). Z czasem policja przestała się też zajmować sferą religijną, sprawami zewnętrznymi (polityka zagraniczna), sądowymi, majątkowymi i skarbowymi, natomiast w gestii policji pozostała cała dziedzina stosunków wewnętrznych oraz regulowanie przejawów życia społeczeństwa i popieranie jego interesów. W okresie liberalizmu zmniejszył się zakres zadań policji, sprowadzając się do zapobiegania wszelkim niebezpieczeństwom wynikającym ze współżycia ludzi i ograniczania sfery naturalnej swobody działania obywatela za względu na dobro państwa. Działania policyjne przestały być swobodne i każde musiało mieć specjalne upoważnienie ustawowe.

Po instytucjonalnym pojęciu policji rozwinęło się stopniowo w XIX w. węższe rozumienie tej organizacji jako podmiotu do zwalczania zagrożeń³ co ograniczało jej władzę w państwie. Policja została podporządkowana wiążącej mocy prawa, w której kompetencje administracyjne regulują ustawy.

W połowie XX w. działalność administracji spraw wewnętrznych nabrała specyficznego charakteru w państwach totalitarnych (faszystowskich i komunistycznych). Rola instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne i porządek w państwie

² H. Izdebski, *Historia administracji*, wyd. V, Warszawa 2000, s. 119.

³ Tamże, s. 120.

ogromnie wzrosła, gdyż były one główną podporą systemu polityczno-ustrojowego.

Zarządzanie, w pewnym uproszczeniu metodologicznym, sprowadza się do dwóch podstawowych rozwiązań⁴:

- centralistycznego lub
- zdecentralizowanego.

Oba modele przedstawiają rozwiązania organizacyjno-prawne. Współczesna policyjna rzeczywistość mieści się między tymi dwoma biegunami i podlega ciągłym zmianom.

W większości współczesnych krajów klasyczna forma policji samorządowej jest zjawiskiem historycznym. Obecnie występuje społeczne oddziaływanie na praktykę policyjną w postaci kontroli oraz rozmaitych form niesformalizowanej aktywności obywatelskiej dla ochrony porządku publicznego⁵. Wpływ na to mają sytuacje związane ze wzrostem zagrożenia bezpieczeństwa osobistego obywateli, wynikające choćby z rozwoju takich form przestępczości jak zorganizowana lub teleinformatyczna. Nowe zjawiska społeczne zwiększają wymagania kierowane do policjantów oraz profesjonalizację organizacji i sposobów działania policji jako instytucji. Powoli upowszechnia się świadomość, że na żadnej płaszczyźnie działania organów porządkowych nie może obecnie mieć miejsca amatorskość. Aby policja działała skutecznie niezbędne jest spełnienie wielu warunków natury merytorycznej, organizacyjnej oraz finansowej.

Bezpieczeństwo to jedna z podstawowych potrzeb każdego człowieka, każdej społeczności i każdego państwa. W każdym państwie funkcjonują różnego rodzaju służby policyjne, które poprzez zaangażowanie swoich pracowników i funkcjonariuszy przyczyniają się do zwalczania bezprawia⁶. Instytucje te ewaluowały na przestrzeni wieków dostosowując swoje struktury i metody działania do równie zmieniających się zagrożeń i metod działania przestępców, co miało zwiększyć poziom bezpieczeństwa. W niektórych państwach zwiększono liczbę funkcjonariuszy. W innych nastąpiło wzmocnienie sprzętowe i techniczne. Jednak nawet

⁴ A. Misiuk, A. Letkiewicz, M. Sokołowski, *Policje Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza ŁOŚGRAF, Warszawa 2011, s. 12. ISBN 978-83-62726-10-3.

⁵ Tamże, s. 14.

⁶ A. Misiuk, A. Letkiewicz, M. Sokołowski, *Policje ...*, dz. cyt., s. 174.

drogie rozwiązanie nie przynosiły zadowalającego efektu. Ostatecznie zaczęto poszukiwać rozwiązań opartych na pierwszych doświadczeniach ze Stanów Zjednoczonych⁷. Ich idea głosiła, że policja i społeczności lokalne muszą wspólnie zapobiegać przestępczości. Tak powstała filozofia wypełniania zadań, której fundamentem była intensywniejsza kooperacja między policją a społecznościami lokalnymi rozpowszechniona na całym świecie jako *community policing*⁸. Idea tej filozofii sprawowania funkcji policyjnych polega na bliskiej współpracy formacji, czyli określonych jej funkcjonariuszy z członkami społeczności lokalnej⁹. Jej celem jest osiągnięcie skuteczniejszej kontroli nad przestępczością, zmniejszenie poczucia zagrożenia, poprawa jakości życia, usprawnienie pracy Policji i podniesienie jej autorytetu poprzez wykorzystywanie środków społecznych dla zmiany warunków stanowiących podłoże działań przestępczych. Filozofia ta zakłada działania na rzecz zwiększenia rzetelności i odpowiedzialności w pracy funkcjonariuszy, udziału obywateli w podejmowaniu decyzji i ich troski o zapewnienie i przestrzeganie praw i swobód obywatelskich¹⁰.

Policjant według tej koncepcji jest nie tylko przedstawicielem administracji państwowej lub władz lokalnych, ale przede wszystkim jest członkiem społeczności, wśród której pełni służbę. Jego codzienna praca, otwarcie na problemy i chęć niesienia pomocy innym, nawet wtedy, gdy nie dotyczy ona zagadnień związanych z naruszeniem prawa, buduje wzajemne zaufanie i podnosi wiarę w praworządność. Policjant staje się bardziej przyjacielem aniżeli urzędnikiem państwowym reprezentującym władzę. Z funkcji represyjnej dopuszczającej jedynie ingerencję w sfery patologii, policja przechodzi do roli opiekuna troszczącego się o jakość życia lokalnej społeczności. Takie podejście ma na celu włączanie społeczności w działania, prowadzące do zwalczania i zapobiegania

⁷ J. Czapska, J. Wójcikiewicz, *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Kraków 1999, s. 236.

⁸ J. Czapska, J. Wójcikiewicz, dz. cyt., s. 136; vide także T. L. Krawczyk, *Koncepcja community policing i teoria wybitych szyb. Różnice, podobieństwa, wnioski dla polityki kryminalnej* [w:] *Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej*, T. Dukiet-Nagórska (red.), Bielsko-Biała 2006, s. 345-354.

⁹ Tamże.

¹⁰ B. Hołyst, *Kontrola społeczna przestępczości. Community policing* [w:] *Policja w społeczeństwie okresu przejściowego. Studia i materiały*, M. Róg (red.), Szczytno 1995, s. 112.

przestępczości jednak w ramach wzajemnej współpracy i co istotne ze społeczeństwem po stronie policji.

Policja nie może być wszędzie, dlatego bezpieczeństwo w dużym stopniu zależy od właściwej postawy i zachowania każdego obywatela z osobna i grupy jako całości. Współpraca oparta na wzajemnym szacunku niweluje uprzedzenia, co z punktu widzenia zróżnicowanych rasowo, kulturowo i religijnie środowisk jest niezmiernie ważne.

Za prekursora tej idei trzeba uznać Arthura Woodsa, szefa Policji w Nowym Yorku w latach 1914–1919¹¹, choć w praktyce zaczęto ją realizować w USA dopiero w latach 60. XX wieku. Ta filozofia działania wyrosła z przekonania, że skuteczne zapobieganie przestępczości możliwe jest tylko wówczas, gdy policja i społeczności lokalne będą współdziałały przy założeniu partnerstwa i wspólnego rozwiązywania problemów społecznych, które mogą stać się źródłem zachowań przestępczych.

Etyka zawodowa policji europejskiej

Działania służb policyjnych każdego państwa europejskiego są ściśle regulowane przez normy prawne, które wynikają z zasad zawartych w konstytucji danego państwa. Ustawy, rozporządzenia, kodeksy, dekrety itp. określają obowiązki spoczywające na policjantach i uprawnienia z jakich mogą oni korzystać, procedury wymagane podczas prowadzenia postępowań, prawa przysługujące osobom, wobec których są podejmowane czynności, warunki zatrzymania, użycia broni i innych środków przymusu itd.

To czego nie można regulować przepisem zawiera etyka zawodowa. Są to nakazy, zakazy i wskazania postępowania dla pracowników i funkcjonariuszy służb policyjnych¹². Bardzo często etyka

¹¹ Pułkownik Arthur Hale Woods (29 stycznia 1870 – 12 maja 1942) był amerykańskim pedagogiem, dziennikarzem, wojskowym i funkcjonariuszem organów ścigania. Jeden z najwybitniejszych reformatorów policji na początku XX wieku, pełnił funkcję zastępcy komisarza policji w Nowym Jorku od 1907 do 1909 roku, a następnie został komisarzem policji w Nowym Jorku w 1914 roku. W czasie pracy w komisariacie policji w Nowym Jorku był w dużej mierze odpowiedzialny za zainicjowanie zastosowania kryminologii i socjologii we współczesnej policji. Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Woods, [Dostęp: 10.04.2019].

¹² A. Misiuk, A. Letkiewicz, M. Sokołowski, *Policje ...*, dz. cyt., s. 180.

zawodowa przybiera postać kodeksu etycznego i opisuje akceptowany społecznie ideał.

W Europie nie ma państwa, którego policja nie ma określonych swoistych zasad etyki zawodowej. Takie zbiory zasad moralnych bez względu na kraj, z którego pochodzą mają wiele elementów takich samych, bo i dylematy przed którymi codziennie stają policjanci są takie same. Właściwa reakcja na skrajne emocje ludzi, z którymi się spotykają, decyzja o zastosowaniu środka przymusu, jego rodzaju i sposobie użycia, a czasami sposób i rodzaj zadanego pytania w sytuacjach osobistych – to tylko niektóre obszary, w których etyka zawodowa ma zastosowanie.

Funkcjonariusze porządku prawnego¹³ każdego kraju wykonują swoje obowiązki służące społeczeństwu i chronią wszystkich ludzi przed czynami bezprawnymi, zgodnie z wymaganym w tym zawodzie wysokim poczuciem odpowiedzialności. Każdy policjant chroni każdego pojedynczego obywatela, ale i całe społeczeństwo przed przemocą, grabieżą i innymi aktami łamania obowiązującego prawa. Od policjanta wymaga się uczciwości, bezstronności i godności w postępowaniu. Duży akcent kładzie się na walkę z korupcją, której policjanci powinni się wystrzegać i surowo ją zwalczać. Przy tym postępować uczciwie i godnie, z poszanowaniem praw każdego człowieka i bez względu na okoliczności nie stosować form nieludzkiego bądź poniżającego traktowania.

W policji¹⁴ występuje hierarchiczność struktur i tzw. dyscyplina służbowa. Oznacza to, iż polecenia są wydawane w formie rozkazu, który należy wykonać o ile został wydany zgodnie z przepisami. Policjant jednak nie powinien wykonać rozkazu, gdy jest on niezgodny z prawem. W takim przypadku zakazuje się podejmowania wobec policjanta działań karnych bądź dyscyplinarnych.

Walcząc z przestępczością policja powinna korzystać ze środków i uprawnień przyznanych jej prawnie. Bezzasadne działania takie jak zatrzymywanie, obserwowanie, śledzenie lub konwojowanie osób, na których nie ciąży żadne podejrzenie o czyn sprzeczny z prawem są zabronione. Podobnie, przesłanką do policyjnych działań nie może być tylko sama przynależność rasowa bądź przekonania polityczne człowieka, gdyż w państwie praworządnym

¹³ Tamże, s. 181.

¹⁴ Tamże, s. 182.

wszystkie osoby są równe wobec prawa. Za wszystkie czynności przeprowadzone z naruszeniem norm prawnych a także ich zaniechanie funkcjonariusze ponoszą osobistą odpowiedzialność. Błędy w pracy policyjnej mogą skutkować potrzebą finansowego pokrycia strat przez państwo i dlatego ustawodawca w każdym państwie, które podpisało Rezolucję nr 690¹⁵ jest obowiązany do stworzenia systemu gwarancji i prawnych środków zadośćuczynienia za wszelkie szkody, powstałe w wyniku działań policji.

Uprzejmość, przyjazny stosunek do obywateli to jedna strona pracy policji. Druga strona to społeczne oczekiwanie zdecydowania w działaniu, niezbędnego do osiągnięcia celu wymaganego lub dopuszczonego przez prawo. Czasami siła fizyczna nie jest wystarczająca, dlatego w sytuacjach wyjątkowych bezpośrednio zagrażających życiu lub zdrowiu, policje, w katalogu swoich uprawnień, mają możliwość użycia środków przymusu bezpośredniego, włącznie z bronią palną. Tutaj jednak należy wyraźnie odróżnić zdecydowane działania od zastosowania przemocy, np. jeżeli w konkretnej sytuacji konfliktowej policjant ma wybór, to zastosowanie przemocy jest akcją nieetyczną. Ale – gdy w danej sytuacji wyboru nie ma, to zastosowana przemoc musi mieć wiarygodne podstawy prawne i faktyczne oraz ma być zgodna z określonymi prawnie procedurami (w myśl dyrektywy etycznej: „ani jednego ciosu ponad bojową konieczność”).

Organizacja, struktura i zadania polskiej policji po 1990 r.

W 1989r. w Polsce i innych krajach Europy Środkowowschodniej miały miejsce zmiany gospodarcze i polityczno-ustrojowe. Społeczeństwo polskie w nowej sytuacji oczekiwało „nowej” policji, dlatego też w Ustawie o Policji z 1990 r. wyeksponowano obowiązek respektowania przez policjantów godności obywateli oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka. Szczególnie akcentowano funkcję policji jako instytucji „użyteczności publicznej”.

¹⁵ Rezolucja 690 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 1979 roku zawiera Deklarację o Policji. Deklarację tę podpisała Polska wiele lat temu, na początku przemian ustrojowych po 1989 roku.

Ustawa z dnia 6.04.1990 r. o Policji¹⁶ rozwiązała Milicję Obywatelską i powołała Policję, formację służącą społeczeństwu. Uzbrojoną i umundurowaną, której podstawową funkcją jest ochrona bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywanie porządku publicznego. Określiła poziom zadań należących do funkcjonariuszy, ale została ich otwarty katalog do bliższej regulacji w przepisach szczegółowych. Założenia organizacyjne są widoczne w zasadach: praworządności, hierarchicznego podporządkowania, oparcia ogólnej struktury organizacyjnej na podziale terytorialnym państwa i zasadzie apolityczności.

Przyjęto, że to Konstytucja¹⁷ reguluje funkcjonowanie wszystkich organów państwowych. Uniwersalny charakter ma zasada praworządności (art.7) według, której organy władzy publicznej w RP działają na podstawie prawa i w granicach prawa. Zasadę tę przedstawiają też przepisy prawa administracyjnego¹⁸ (art.6 i 7 kpa). Szczególne zastosowanie zasada praworządności ma w organizacji Policji kształtując jej struktury zależnie od zakresu nałożonych zadań.

Na straży przestrzegania prawa przez organy Policji stoją gwarancje formalne i materialne. Materialne – dotyczą instytucji prawa stanowionego i wyznaczają sferę działania funkcjonariuszy oraz konstytucyjne prawa podmiotów zaangażowanych w ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Formalne – określają jak funkcjonują te organy poprzez wykorzystanie kontroli i nadzoru nad ich działalnością. W związku z nałożonymi zadaniami uprawnienia Policji są niezwykle rozległe, dlatego tak ważny jest proces kontroli jej działalności przez organy wewnętrzne jak i zewnętrzne.

Specyfiką struktury organizacyjnej w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest podporządkowanie hierarchiczne organów niższego stopnia organom nadrzędnym, czyli stan wewnętrzny zorganizowania, wzajemnych obowiązków i uprawnień organów Policji oraz policjantów i pracowników Policji¹⁹. O czym zdecydował rodzaj wykonywanych przez nie zadań. Na najwyższym szczeblu drabiny hierarchicznej jako centralny organ admi-

¹⁶ Ustawa z dnia 06.04.1990 r. o Policji.

¹⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 02.04.1997r.

¹⁸ Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2000r., Nr 98, poz. 1071).

¹⁹ S. Płowucha, *Zagadnienia prawne organizacji i funkcjonowania Policji*, Szczytno 1995, s. 5.

nistracji rządowej w sprawie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego jest Komendant Główny Policji, który podlega Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji²⁰ i jest organem wyższego stopnia w stosunku do komendantów wojewódzkich i powiatowych. Zwierzchnictwo to pozwala mu powoływać terenowe jednostki organizacyjne Policji (komendy: wojewódzkie, powiatowe, posterunki i komisariaty) oraz ustalać zasięg ich działania²¹. Charakter takiego podporządkowania powoduje, że policjanta łączy szczególny stosunek służbowy z jego formacją, który powstaje w wyniku aktu mianowania. Pełna dyspozycyjność funkcjonariusza wiąże się z jednostronnym regulowaniem przez władzę służbową wszystkich składników treści stosunku służbowego²².

Obecnie Policja jest służbą wyodrębnioną organizacyjnie i funkcjonalnie od innych organów państwa. System organizacyjny jest oparty na zasadzie apolityczności, czyli podporządkowania funkcjonariusza konstytucyjnie określonym organom państwowym i samorządowym. Apolityczność zazwyczaj ogranicza aktywność objętych nią osób w organizacjach społecznych i politycznych. Oznaczać też może całkowity zakaz przynależności do partii politycznych, pozbawienia niektórych praw publicznych, zwłaszcza praw wyborczych, prawa do zrzeszania się i prawa sprawowania kontroli społecznej.

Ustawa o Policji statuuje zasadę apolityczności służby (przepis art. 62 Ustawy) stanowi²³, iż policjant nie może być członkiem żadnej partii politycznej. Ten sam przepis w ust. 3 i 4²⁴ ogranicza przynależność policjantów do stowarzyszeń działających poza służbą. W przypadku przynależności do stowarzyszeń: krajowych policjant jest zobowiązany poinformować przełożonego, międzynarodowych

²⁰ Art. 5 Ustawy z dnia 06 kwietnia 1990r. o Policji.

²¹ Tamże, art. 7.

²² Zob. L. Florek, T. Zieliński, *Prawo pracy*, Warszawa 1997, s. 69-70; J. Iwulski, W. Santera, *Kodeks pracy, Komentarz*, Warszawa 1996, s. 23. W doktrynie prawa pracy przyjmuje się, że w służbach zmilitaryzowanych (policja, wojsko, służba zawodowa) pełnienie obowiązków zawodowych odbywa się na zasadzie stosunku służbowego. Stosunek służbowy odróżnia się od powszechnego stosunku pracy właśnie ze względu na pełniejsze podporządkowanie funkcjonariusza przełożonym a zwłaszcza możliwość jednostronnego kształtowania obowiązków służbowych, pełną dyspozycyjność; niedopuszczalność drogi sądowej podczas dochodzenia wszelkich roszczeń.

²³ Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990r. o Policji.

²⁴ Tamże.

lub zagranicznych potrzebne jest zezwolenie Komendanta Głównego Policji lub upoważnionego przez niego przełożonego.

Apolityczność polskiego policjanta jest częściowa, gdyż nadal przysługuje mu wiele innych praw jak np. prawa wyborcze. Funkcjonariusze zgodnie z art.67 Ustawy²⁵ mogą zrzeszać się w związku zawodowym Policji, który może być tylko jeden i nie ma prawa do strajku. Takie założenia mają na celu ochronę funkcjonariuszy przed angażowaniem się w działalność polityczną. Większe ograniczenia byłyby nieuzasadnione i niezgodne z Konstytucją R.P.²⁶ gwarantująca równość wszystkich obywateli.

Organizacja Policji jest przystosowana do ogólnego podziału terytorialnego państwa z odpowiednimi jednostkami policji na wszystkich szczeblach. Komendant Główny Policji działa na szczeblu centralnym, komendant wojewódzki na wojewódzkim, komendant powiatowy na powiatowym, na szczeblu gminy – komendant komisarzatu. W myśl ustawy można też tworzyć właściwe organy dla mniejszych jednostek, rewirów dzielnicowych. Komendant Główny to przełożony wszystkich funkcjonariuszy. Jest powoływany i odwoływany na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji²⁷ przez Prezesa Rady Ministrów.

Struktura organizacyjna Policji oprócz podziału terytorialnego państwa uwzględnia też realizację ustawowych zadań dotyczących ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, które wynikają z art. 4 Ustawy²⁸. W skład Policji wchodzi służby: prewencyjna, kryminalna oraz wspomagająca działalność policji w zakresie technicznym, organizacyjnym i logistycznym. Do jej szeregów zalicza się policja sądowa, wybrane oddziały prewencji oraz pododdziały antyterrorystyczne. Wyższa Szkoła Policji i szkoły policyjne niższego szczebla składają się na zaplecze szkoleniowe. Komendant Główny Policji może tworzyć także jednostki badawczo-rozwojowe.

Art. 1 Ustawy o Policji określa cele, dla których została powołana ta formacja. Zgodnie z nimi działania Policji mają być skierowane na:

- ochronę bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywaniu bezpieczeństwa i porządku publicznego;

²⁵ Tamże.

²⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 02 kwietnia 1997r.

²⁷ Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 2000r., Nr98, poz. 1071).

²⁸ Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990r o Policji.

- ochronę życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;
- ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania;
- inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym, współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi;
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców;
- nadzór nad strażami gminnymi (miejskimi), tworzonymi na podstawie ustawy oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi;
- kontrolę przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązującą w miejscach publicznych;
- współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów.

Współpraca polskiej Policji z policyjnymi organizacjami międzynarodowymi, przede wszystkim z Interpolem i Europolem, należy do ważnych zadań tej formacji i jest realizowana na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz innych przepisów.

Policja a społeczeństwo – zasada służebności

Relacja policja – społeczeństwo, to funkcja stosunku państwa do społeczeństwa²⁹. W okresie dwudziestolecia międzywojennego siły porządkowe były traktowane jak organ niezależnego państwa polskiego. W czasach PRL-u popularnym zwrotem do milicjanta

²⁹ M. Murek, A. Misiuk, R. Chmielewski, T. Cichorz, *Obraz policji w społeczeństwie. Raport z badań porównawczych w Polsce i w Niemczech*, Szczytno 1997, s.5.

było „panie władzo”, bo tak był on postrzegany przez społeczeństwo. Milicja Obywatelska była traktowana jako organ represji, w który została wyposażona władza ludowa³⁰. Po 1989 stosunek policjanta do społeczeństwa i obywateli musiał być na nowo zdefiniowany³¹. Zmiana tego podejścia została zawarta w artykule pierwszym Ustawy o Policji: *Tworzy się Policję jako umundurowaną i uzbrojoną formację służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego*.

Pracę nowo utworzonej formacji policyjnej ustawodawca określił jako „służbę”³², co obliguje zarówno Policję, jak i każdego policjanta do urzeczywistniania postulatu „policji przyjaznej obywatelom”, czyli filozofii *community policing*³³.

Służebna rola policjanta wobec społeczeństwa wymaga zmiany świadomości całego pokolenia. Tak duże uprawnienia, z możliwością ingerencji w większość znanych praw i wolności człowieka łącznie z prawem do życia powoduje, że społeczeństwo oczekuje, ale także będzie kontrolować i oceniać, poziom moralności i praworządności, piętnując niewłaściwe zachowania. Każde pozytywne i negatywne postępowanie funkcjonariuszy oddziałują nawzajemne relacje policji i społeczeństwa. Chroniąc prawa jednych obywateli policjant czasem musi ingerować w prawa innych. Jest jednak zobligowany do troski o obiektywizm swoich działań, by nie narazić się na zarzut stronniczości lub sprzyjania jakiejś grupie interesu.

Konflikt norm moralnych a działania policji

Policjanci wykonują zawód o szczególnej doniosłości społecznej. Ich działania muszą być zgodne ze wskazaniami formuło-

³⁰ Zob. m.in. P. Majer, *Model Milicji Obywatelskiej realizowany w latach 1944-1990* [w:] *Policja w Polsce, stan obecny i perspektywy*, A. Szymaniuk, W. Ciepiera (red.), Poznań 2007, s. 27-49.

³¹ Por. A. Misiuk, *Model Policji w Polsce w latach transformacji systemowej po 1990r.*, [w:] *Policja w Polsce, stan obecny i perspektywy*, A. Szymaniuk, W. Ciepiera (red.), Poznań 2007, s.57-64.

³² Rozdział V Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990r. o Policji (Dz. U. Nr 30, poz. 179) nosi tytuł Służba w Policji.

³³ Zob. J. Czapska, J. Wójcikiewicz, *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Zakamycze 1999, s. 129-164.

wanymi przez normy prawne i moralne. Wykonują trudny i niebezpieczny zawód opierający się na odpowiedzialności za drugiego człowieka, co wymaga zrozumienia przez policjanta jego miejsca w państwie i społeczeństwie. Podczas czynności służbowych policjant ma do czynienia z konkretnym człowiekiem, do którego poszanowania zobowiązują go liczne deklaracje i rezolucje Rady Europy i ONZ. Gdy prawo funkcjonuje prawidłowo, dziedziny życia państwowego i społecznego są uregulowane. Jakie więc miejsce zajmuje etyka?

Policjant powinien być szczególnie uwrażliwiony na to, co ludzkie. Z drugiej strony na co dzień zmagają się z przestępczością, z coraz większą brutalnością życia, wystawiając się niejednokrotnie na ataki zemsty. Zatem gdzie w tym wszystkim jest miejsce na godność ludzką, która jest przypisana każdemu człowiekowi, bez względu na pochodzenie, stan majątkowy lub wyznawaną religię. Podczas tworzenia międzynarodowych rezolucji szczególną wartość przypisano poszanowaniu godności ludzkiej, nakazując np.: traktowanie zatrzymanych lub aresztowanych „z poszanowaniem ich przyrodzonej godności”³⁴. Respekt wobec osoby wyraża się przede wszystkim przez stosunek do najsłabszych (mniejszości, uchodźców, bezdomnych i inwalidów). Naruszenie norm prawnych w związku ze ściganiem sprawcy przestępstwa lub niewykonywanie innych działań służbowych czyni policjanta, jako obrońcę prawa – sprawcą naruszenia porządku prawnego. Zgodność wskazań formułowanych przez normy prawne i moralne ma dużą doniosłość społeczną.

Policjant ma świadomość, że w swojej pracy może spotkać sytuacje trudne, bardzo złożone, w których nie wystarczy odwołanie się do norm moralnych i prostych zasad postępowania, ale wymagają wykazania się uniwersalnymi umiejętnościami. Zaniedbanie obowiązków służbowych przez policjanta nie jest korzystne również dla niego samego, ponieważ ocena społeczna jest jednym z elementów realizacji zadań służbowych. Ocena społeczna przedstawia nie tylko słabe i mocne strony funkcjonowania Policji, ale

³⁴ M. Ossowska, *Podstawy nauki o moralności*, Wrocław 1995, s. 339; K. Cywa-Fetela, *Konflikty norm moralnych a działania policji [w:] Policja. Etyka. Kościół*, E. Wiszowaty, G. Kędzińska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002, s. 174. ISBN 83-88450-26-3.

określa także nastroje społeczeństwa. Obowiązki policjanta wiążą się przede wszystkim: z zapewnieniem bezpieczeństwa społeczeństwu, utrzymaniem porządku publicznego, udzielaniem kompetentnych porad, sygnalizowaniem trudnych ludzkich spraw wyspecjalizowanym instytucjom administracji publicznej i samorządowej itp. Policjantowi nie wolno przekraczać swoich uprawnień oraz ulegać próbom nacisku ze strony osób naruszających prawo, postępować niezgodnie z wymaganiami praworządności oraz normami etyki zawodowej.

W takiej sytuacji jak wyznaczyć granicę użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej? Są to przecież uprawnienia, które przysługują funkcjonariuszowi z racji wykonywanego zawodu³⁵. Prawo, dopuszczając możliwość użycia środków szczególnych w ściśle określonych przypadkach, nie upoważnia jednak do ich zastosowania zawsze z jednakową mocą. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, jest powiązane z całą gamą emocji osób biorących udział w interwencji i może prowadzić do wielu tragedii. Istotny jest moment podejmowania decyzji o użyciu konkretnego środka i sposobie jego wykorzystania. Bezdiskusyjne korzystanie z tego uprawnienia, może prowadzić do konfliktu z własnym sumieniem.

Zawód policjanta opiera się na rzetelności, uczciwości i przestrzeganiu norm moralnych i prawnych. Nakłada to na każdego policjanta odpowiedzialność przed sobą i innymi. Policjant ma do odegrania wiele ról i podobnie jak psycholog wielokrotnie wkracza w sferę osobistą życia jednostki. Prawo „dobrego imienia” funkcjonariusza powinno nadawać blasku instytucji, w której służą.

Policyjny etos i postawy policjantów

Profesjonalizm policjanta składa się z trzech elementów: wiedzy, umiejętności i postaw³⁶. Nieznajomość przepisów, metod pracy,

³⁵ Ustawa z dnia 24 maja 2013r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej; Zarządzenie nr 805 w sprawie Zasad etyki zawodowej Policjanta, Komendanta Głównego Policji z dn. 31.12.2003, s. 5.

³⁶ R. Rauhut, *Etyka zawodowa*, Szkoła Policji w Pile, Piła 2008, <https://docplayer.pl/23949081-Szkola-policji-w-pile-roman-rauhut-etyka-zawo-dowa.html>, [dostęp 15.08.2018], s. 6.

sposobów zabezpieczania materiału dowodowego wykluczają skuteczne działanie mimo dobrych chęci. Brak doświadczenia i umiejętności nawet w przypadku zwykłej interwencji może przerodzić się w lokalny konflikt. Pożądana postawa ma wymiar społeczny, aby wywiązując się z nałożonych zadań, nie przekraczać określonych granic lub wykorzystywać otrzymane uprawnienia do swoich bądź cudzych celów.

W dzisiejszym etosie³⁷ policyjnym często pomija się czasy funkcjonowania MO a akcentuje okres międzywojenny, okres istnienia Policji Państwowej. Podkreśla się wysokie wzorce moralne ówczesnych policjantów, szacunek jaki mieli w społeczeństwie i ich dobre zarobki. Na tym wyidealizowanym obrazie buduje się etos policyjny jako wzór przynależności do elitarnej grupy zawodowej tylko dla nielicznych, w której noszenie munduru jest powodem do dumy.

Równocześnie środki masowego przekazu informują społeczeństwo o różnego rodzaju zdarzeniach z udziałem policjantów, tworząc wokół formacji trudny do uchwycenia i zdefiniowania rodzaj klimatu panującego wśród funkcjonariuszy i niepokój społeczny dotyczący ich kondycji moralnej³⁸. Statystyki pokazują jednak, że liczba zdarzeń nadzwyczajnych z udziałem policjantów nie wzrasta drastycznie, chociaż wzrasta ciężar gatunkowy tych zdarzeń. Zwykła okazjonalna korupcja nie budzi już tyle emocji. Skutecznie wyparły ją w mediach bardziej bulwersujące związki policjantów ze światem przestępczym, prowadzące do fałszywego rozumienia solidarności zawodowej oraz kodeksowych matactw. Tym negatywnym zachowaniom przeciwstawiają się postawy zupełnie odmienne, które są symbolem wzorcowych policyjnych zachowań. Uczciwym policjantom dają satysfakcję, powód do zadowolenia, dumę z wykonywanego zawodu, ale nie mogą prze-

³⁷ W etyce słowo „etos” ma dwa podstawowe znaczenia. *Oznacza poprawność moralną faktycznego zachowania się jakiejś grupy ludzi w określonym środowisku. (...) Po drugie przez etos rozumie się faktyczne uznanie i praktykowanie powinności moralnej, a więc faktycznego zachowania się ludzi w świetle norm obiektywnie obowiązujących.* W potocznym znaczeniu etos jest składową wszystkich tych elementów wzbogaconą o historyczną tradycję. H. Juros, *Hasło: Etos [w:] Słownik teologiczny*, A. Zuberbier (red.), Katowice 1985, s. 159-160.

³⁸ W. Dzieliński, P. Majer, *Policyjny etos. Uwagi na kanwie zdarzeń incydentalnych [w:] Policja. Etyka*. Kościół, E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002, s. 165. ISBN 83-88450-26-3.

słonić tej ciemniejszej strony policyjnej rzeczywistości bądź być dla niej usprawiedliwieniem. Każda grupa zawodowa zmagają się z podobnymi problemami i ma w swoich szeregach postaci wzorcowe, kryształowe, uosabiające najlepsze cechy a przez to godne naśladowania. Ale ma również osoby, z którymi trzeba się dla dobra zawodu i środowiska jak najszybciej rozstać. W przypadku Policji jest to tym bardziej pożądane, że niemal każde uchybienie funkcjonariusza etyce lub rzetelności zawodowej prowadzi do faktycznego naruszenia prawa a przez to do naruszenia powagi państwa. W Policji jest wielu wspaniałych funkcjonariuszy zarówno na najwyższych jak i najniższych stanowiskach. Rzecz w tym jednak, że to nie oni wyznaczają standardy postępowania, nie oni zaświadcza o stanie ducha formacji, o jej etosie³⁹.

Sprawności moralne w zawodzie policjanta

Współczesna etyka jest zobligowana do rozpatrywania zagadnień, które trzeba rozstrzygać na płaszczyźnie interdyscyplinarnej. Wiedza o wartościach stanowi fundament tych rozważań, pełniąc jednocześnie funkcję weryfikatora ludzkich ocen. Etyka zawodowa jest wtedy traktowana jako zespół zasad i norm wskazujących jak z moralnego punktu widzenia powinni zachowywać się przedstawiciele danego zawodu⁴⁰. Pozostaje jednak określenie katalogu wartości z którymi mają oni bezpośredni kontakt i stworzenie kodeksu deontologicznego, ale też co ważniejsze, zasad praktycznego ich stosowania.

Zarówno życie, zdrowie, wolność, jak i prawda są to wartości z którymi policjant niemal codziennie ma bezpośredni kontakt. Umiejętność rozróżniania czynów moralnie aprobowanych i nagannych oraz postępowanie na podstawie tego rozeznania jest nazywane w etyce sprawnością moralną⁴¹ i opiera się na działaniach

³⁹ Tamże, s. 169.

⁴⁰ *Poradnik, Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1994, s. 67, encyklopedia.pwn.pl/. [Dostęp:

⁴¹ Tamże oraz T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wydanie szóste, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975, s. 373. Warto nadmienić, że sprawność moralną Kotarbiński określa jednym słowem: „dzielność”. Zob. Kotarbiński, *Życie zacnie*, Warszawa 1989, s. 171.

zgodnych z dyrektywami moralnymi w danej społeczności. Zasada ta ma szczególne znaczenie społeczne, a dla zawodu policyjnego jest istotna w kontekście stosowanego do tego zawodu terminu „służba”, której integralnym elementem jest stała gotowość.

Problematyka walki⁴² jaką toczy policja może powodować dwójakiego rodzaju skrajne zachowania wyznaczające postępowanie policjantów. Z jednej strony silne ukierunkowanie na osiągnięcie celów (tzw. wykrywalność) może powodować przekroczenie przynależnych im uprawnień. Z drugiej obawy przed ewentualnymi konsekwencjami nadużycia władzy stymulują działania samoza-chowawcze. A gdy są dominujące, powodują ograniczenie zaangażowania i operatywność, czyli powierzchowne wykonywanie obowiązków. W tym kontekście dwie grupy sprawności etycznych nabierają szczególnego znaczenia. Mianowicie – grupa sprawności, którą określa się jako „prawość” oraz grupa sprawności o nazwie „męstwo”. Pierwsza grupa obok sprawności prawości obejmuje sprawności: koleżeństwa, posłuszeństwa oraz sprawność szczególną obejmującą stosunek do nieprzyjaciela. Do drugiej grupy obok sprawności męstwa zalicza się sprawności: cierpliwości, wytrzymałości, wielkoduszności oraz sprawność wieńczącą obie grupy – „sprawność decyzji”.

Prawość pojmowana w kategoriach sprawności dotyczy zarówno wychowania rozumu jak i woli. Kształtowanie tej sprawności powinno polegać na uświadomieniu wartości jakim służy policja, a także wartości czynów do obrony i ochrony tych wartości prowadzących. Idea i cel istnienia policji będącej organem państwowym i jednocześnie usługowym wobec wszystkich obywateli, pociąga konieczność niezależności moralnej funkcjonariuszy od różnych kierunków i grup nacisku, zarówno o charakterze politycznym jak i gospodarczym. Dlatego pełnienie służby policyjnej wymaga rezygnacji z pewnych praw przysługujących każdemu obywatelowi⁴³ (np.: przynależność do partii politycznych lub podejmowanie bez zgody przełożonego dodatkowej pracy zarobkowej). Prawo policyjne określa m.in. zakres postępowania, dopuszczalność

⁴² A. Pawłowski, *Sprawności moralne w zawodzie policjanta* [w:] *Policja. Etyka*. Kościół, E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002, s. 181. ISBN 83-88450-26-3.

⁴³ Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990r. o Policji (art. 63 i art. 62).

stosowanych metod a także ograniczenia wynikające z przyjętego statusu zawodu. Służba policyjna wiąże się z jeszcze jednym szczególnym wyrzeczeniem wkalkulowanym w służbę – poświęceniem własnego życia i zdrowia. Świadomość narażania tak podstawowych wartości musi mieć ugruntowanie nie tylko rozumowe, lecz też odpowiednie nastawienie woli, gdy zachodzi konieczność podjęcia decyzji. Uwzględnić też trzeba sytuacje szczególne, kiedy niebezpieczeństwo narażania życia i zdrowia dotyczyć może bliskich policjanta. Pozostawiając na nim ciężar odpowiedzialności.

Sprawnością pokrewną wobec prawości jest sprawność koleżeństwa, której znaczenie wynika z współdziałania i wzajemnego zaufania w służby policyjnej. Sprawność ta akcentuje trzy podstawowe płaszczyzny, z których każda rodzi konsekwencje w postaci pewnych praw i obowiązków:

- ogólnoludzką, która reguluje stosunki międzyludzkie,
- postrzeganie policjanta jako sprzymierzeńca społeczeństwa w walce o wartości uznane i sankcjonowane w państwie demokratycznym,
- rolę policjanta jako członka społeczności zawodowej.

Sprawność posłuszeństwa jest wartością wynikającą z faktu istnienia hierarchii służbowej oraz systemu rozkazodawczego. Nie wynika ona z wyższości człowieka nad człowiekiem, lecz z potrzeby koordynacji, która jest wpisana w służbę policyjną. Cechą szczególną pozostaje zarówno zewnętrzny (podporządkowanie się innym) jak i wewnętrzny jej charakter (podporządkowanie się normom i zasadom prawnym oraz moralnym). Kształtowanie tej sprawności jest istotne ze względu na często tajny charakter prowadzonej działalności. Konieczność indywidualnej weryfikacji poleceń i rozkazów przełożonych⁴⁴ zgodnie z obowiązującym prawem i naczelnymi zasadami współżycia w społeczeństwie demokratycznym. Pierwszoplanowym przedmiotem tej sprawności jest wola, której kształtowanie i usprawnianie jest silnie związane z etyczną sprawnością obowiązkowości i samooceny.

Sprawność etyczna bazuje na deklarowanym i faktycznym stosunku do nieprzyjaciela. Możliwość korzystania z przysługujących policjantowi uprawnień rodzi zagrożenie ich nadużycia, co jest możliwe nawet w zgodzie z obowiązującym prawem. Podstawowa

⁴⁴ Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990r. o Policji (art. 58, pkt2).

trudność polega na doborze odpowiednich środków walki, szczególnie, że przestrzeganie zasad i ograniczeń w jej prowadzeniu obowiązuje tylko jedną ze stron – policyjną. Znane z praktyki policyjnej sytuacji, kiedy policjant składa innym osobom obietnice wiedząc, że nie może ich dotrzymać lub stosuje inne zbędne środki może wyłączyć właściwe kształtowanie omawianej sprawności. Z racji pełnionej funkcji policjant musi zachować takt i właściwą postawę zawierającą elementy współczucia oraz pomocy w rozwiązaniu sytuacji, nie naruszając sfery intymności i dóbr osobistych ofiar przestępstw.

Sprawnością etyczną, która powinna być kształtowana u policjantów jest sprawność męstwa⁴⁵, zawierająca zarówno elementy odwagi, rozumności, pozytywizmu moralnego jak i świadomości bezpośredniego kontaktu z niebezpieczeństwem. Konsekwencje braku pełnej dyspozycyjności są szkodliwe nie tylko dla samego policjanta, ponieważ utrudniają właściwą ocenę sytuacji a tym samym podejmowanie decyzji w sytuacjach niebezpiecznych, co w wymiarze społecznym obniża poczucie bezpieczeństwa wśród ludzi.

Pokrewnymi dla sprawności męstwa są: cierpliwość, wytrzymałość oraz wielkoduszność. Sprawność cierpliwości odnosi się do znoszenia trudów walki, ale dotyczy kwestii konsekwencji podejmowanych działań (trud wysiłku niezależny od rokowań). Sprawność wytrwałości jest ściśle związana z procesem walki. W wymiarze czasowym w przypadku zawodu policjanta obejmuje cały okres jego aktywności zawodowej. Wreszcie sprawność wielkoduszności jest rozumiana jako skłonność do działania w imię wielkich celów, która w obliczu niebezpieczeństw stanowi nieodzowny warunek męstwa.

Ze sprawności etycznych⁴⁶ istotnych dla zawodu policjanta szczególne znaczenie ma sprawność decyzji. Specyfika decyzji podejmowanej w trakcie prowadzenia walki policyjnej (doniosłość jej skutków, zwykle trudności lub brak możliwości naprawienia błędów) wymaga rzetelnego przemyślenia, przygotowania i wykonania. Dlatego podejmowanie decyzji choć jest procesem składają-

⁴⁵ A. Pawłowski, *Sprawności moralne w zawodzie policjanta* [w:] *Policja. Etyka*. Kościół, E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002, s. 186. ISBN 83-88450-26-3.

⁴⁶ Tamże, s.187.

cym się z kilku faz, jest często dokonywane w ułamkach sekund (np. podczas użycia broni palnej) i z racji konsekwencji ma charakter sprawności moralnej.

Decyzja w walce jest głównie dziełem rozumu i wymaga od policjanta dynamicznej analizy sytuacji. Decydowanie zawiera elementy z dziedziny psychologii oraz socjologii i przebiega odmiennie od innych funkcji intelektualnych. Samo jej dokonanie w znacznym stopniu jest zależne od nastawienia i funkcjonowania woli, która weryfikuje jednocześnie jej trafność.

Etyczne aspekty kierowania w Policji

Przywództwo to nie osoba ani stanowisko. To splot moralnych relacji pomiędzy ludźmi, opartych na zaufaniu, wzajemnych zobowiązaniach, zaangażowaniu, emocjach i podzielonej wizji wspólnego dobra⁴⁷. Jest to dobry punkt wyjścia rozważań na temat etycznych aspektów przywództwa organizacyjnego w Policji. Ponieważ relacje ludzkie są oparte na komunikacji, proces komunikowania interpersonalnego zawiera nie tylko przekaz informacji, lecz także przekaz emocji, czasem niezwykle silnych, które przejawiają się w sferze werbalnej, niewerbalnej i wokalne⁴⁸.

Problem etycznych standardów przywództwa ma charakter wielopłaszczyznowy i jest rozpatrywany na płaszczyźnie badań empirycznych oraz modeli normatywnych. Występują trzy wymiary etycznego przywództwa: realizowane cele, wykorzystywane środki oraz cechy przywódcy. Badania przywództwa są badaniami interdyscyplinarnymi i sytuują się na styku psychologii, socjologii, politologii i nauk o zarządzaniu oraz nauk o komunikowaniu.

Przywództwo jest kojarzone z kierowaniem pracownikami i wywieraniem na nich wpływu w taki sposób, aby wykonywali istotne zadania. Centralne miejsce zajmują relacje międzyludzkie, w których zagadnienie misji i celów organizacji wysuwa się na pierwszy

⁴⁷ J. B. Ciulla, *Intraduction [w:] Ethics, the Heart of Leadership*, London 2004.

⁴⁸ Termin „etyka policji” pojawił się stosunkowo późno i jest wieloznaczny. Z jednej strony łączy się go z obszarem tradycyjnego rozumienia etyki zawodowej, z drugiej identyfikuje z tradycyjnie rozumianą etyką organizacyjną o charakterze urzędniczym. A. Pawłowski, *Etyka przełożonego policyjnego – próba zestawienia głównych problemów [w:] Etyka w zarządzaniu Policją*, A. Letkiewicz (red.), Szczytno 2011, s. 56.

plan⁴⁹. Znaczenie szczególne mają relacje interpersonalne na linii przełożony – podwładny. Szeroki zakres działań przełożonego w Policji rodzi pytanie o umiejętności jakimi powinien się on cechować, skoro ma być autorytetem dla podwładnych i działać według zasad etycznego przywództwa. Przywództwo w XXI w. musi być oparte na dialogu i współuczestnictwie. Funkcjonowanie przełożonego nie tylko w roli informatora, lecz także decydenta jest zdeterminowane przede wszystkim jego umiejętnościami komunikowania się. To one warunkują rozwiązywanie problemów i konfliktów oraz gwarantują osiągnięcie celu – porozumienia.

Skuteczne podejmowanie decyzji przez przełożonych usprawnia działanie Policji, dlatego obecna kadra kierownicza powinna posiadać odpowiednie umiejętności komunikowania się oraz wykorzystywania nowoczesnych metod zarządzania. Kierowanie organizacją przez podejmowanie decyzji jest wyzwaniem, które jest związane ze zmianami zachodzącymi zarówno w otoczeniu jak i w samej organizacji. Postępowanie i zachowanie przełożonego mają dla Policji ogromne znaczenie, dlatego opracowano kodeks etyczno-zawodowy policjanta⁵⁰. Autorzy wskazali w nim m.in. jaki powinien być przełożony i jak powinien postępować w stosunku do podwładnych.

Sprawą ważną związaną z przywództwem etycznym jest posiadanie wiedzy dotyczącej sprawnego kierowania ludźmi. Ocenianie podwładnych, budowania systemu motywacji oraz podejmowania decyzji. Sprawne kierowanie wymaga stosowania właściwych strategii komunikacyjnych. Sukces determinuje skuteczne porozumiewanie się. W odniesieniu do kierownictwa czy przełożonych

⁴⁹ Wyróżnia się trzy podstawowe zakresy działań i oddziaływań kierowniczych. Pierwszy dotyczy skutecznego zarządzania środowiskiem wewnętrznym z uwzględnieniem relacji interpersonalnych w komunikacji pionowej i poziomej. Zakres drugi jest związany z zarządzaniem i skutecznym oddziaływaniem policji na otoczenie (relacje z klientami, innymi jednostkami i służbami, władzami i społecznością lokalną). Trzeci wymiar to relacje z dalszym otoczeniem, uwzględniające politykę państwa w zakresie bezpieczeństwa, interesy gospodarki narodowej, ochronę środowiska naturalnego i koordynację działań z szeroko rozumianą administracją cywilną oraz wymiarem sprawiedliwości. A. Pawłowski, *Etyka przełożonego policyjnego ...*, dz. cyt., s. 56-57.

⁵⁰ Zasady etyki zawodowej policjanta, Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31.12.2003 r. www.policja.pl/pol/kgp/bsw/zagadnienia_prawne/etyka_w_policji/przepisy_krajowe/53039,Zasady_etyki_zawodowej_policjanta.html lub www.policja.pl/ftp/dzienniki_urzedowe/2004/dziennik_01_2004.pdf. [Dostęp: 26.04.2019 r.].

stosunki organizacyjne zakładają zasadę wzajemnego zaufania. Zaangażowania w podejmowane sprawy, obustronnej dbałości o efektywność pracy. Rola przełożonego w motywowaniu do jak najlepszego wykonywania obowiązków jest niezastąpiona. Powinien on być wzorem, zachętą i inspiracją a zarazem osobą, do której zawsze można się zwrócić w trudnej sytuacji. Ponadto ma on za zadanie kontrolowanie swoich podwładnych, sprawiedliwe traktowanie. Dbanie o przestrzeganie określonych zasad i wspieranie rozwoju pracowników⁵¹. Nie powinien także nadużywać swojej władzy, funkcji, być sprawiedliwym i obiektywnym. Postępować z zachowaniem należytego szacunku wobec podwładnych i poszanowaniem. Uwzględniając znaczenie problematyki, zwłaszcza godności moralnej w wykonywaniu zawodu policjanta jak również jego służebną rolę wobec społeczeństwa, a także konieczność uzupełniania obowiązków i praw policjanta wynikających z przepisów prawa. Podkreśla się znaczenie takich cech osobowych jak: uczciwość, rzetelność, odpowiedzialność czy odwaga w podejmowaniu działań służbowych.

Aby prowadzić pracę w obszarze *community policing* należy dostrzegać różnorodność społeczeństwa (...), współpracować ze społecznością lokalną, nawiązywać kontakty, identyfikować potrzeby mniejszości, podejmować działania zapobiegające powstawaniu nieufności. Rozszerzać horyzonty myślowe przez zrozumienie odrębności kulturowej odbiorców komunikatów⁵².

Nie powinno być sprzeczności w organizacjach służących społeczeństwu między osiąganym przez nie sukcesem w wymiarze publicznym, a kierowaniu się zasadami etyki oraz dbałością o szeroko pojęty interes społeczny.

Kolejnym zagadnieniem są cechy etycznego przywódcy, wśród których komendanci policji najczęściej wymieniali⁵³ m.in.: empatię, umiejętność wpływania na innych, nastawienie na potrzeby zewnętrzne i wewnętrzne czy wspieranie różnorodności oraz umiejętność dochodzenia do porozumienia w sytuacjach problemowych

⁵¹ A. Pawłowski, *Etyka przełożonego policyjnego ...*, dz. cyt., s.

⁵² W. Trzcińska, *Etyczne aspekty zarządzania policją w zróżnicowanym społeczeństwie* [w:] *Etyka w zarządzaniu Policją*, A. Letkiewicz (red.), Szczytno 2011, s. 104-105.

⁵³ B. R. Kuc, J. M. Moczydłowska, *Zachowania organizacyjne*, Warszawa 2009, s. 64-70.

i konfliktowych, charyzma. Profesjonalizm według nich przejawiający się w przywódczym działaniu, zdecydowaniu i kierowaniu się zdrowym rozsądkiem. Budowaniu autorytetu i bazowaniu na własnym doświadczeniu itp.

Etyczne przywództwo to temat budzący obecnie duże zaciekawienie badaczy. Także praktycy są zainteresowani trafna selekcją i rozwojem liderów sprawujących władzę w sposób etyczny. Rozważania badaczy, budowanie trafnych koncepcji i konstruowanie narzędzi badawczych może przyczynić się do popularyzacji idei etycznego przywództwa wśród praktyków zarządzania.

Rola kodeksów etycznych w organizacji

Zbiór norm i wartości organizacji tworzy najczęściej etyczne postępowanie, które polega na kodyfikowaniu i promowaniu zachowań etycznych w organizacji oraz na opracowaniu i wdrożeniu właściwego programu etycznego. Organizacje mają za zadanie kształtowanie kultury organizacji w kierunku zachęcania do etycznego postępowania całą instytucją oraz jej pracowników. Wprowadzany w organizacji kodeks etyczny nie może być sprzeczny z założeniami jej kultury, lecz musi bazować na tworzących ją wartościach.

Kultura organizacji jest zbiorem założeń wartości i norm społecznych charakterystycznych dla danej instytucji⁵⁴. Stanowi w pewnym sensie „osobowość” organizacji⁵⁵. Trzeba ją świadomie kształtować i dostosowywać do zmieniających się potrzeb związanych z propagowaniem zachowań etycznych oraz etycznym postępowaniem pracowników.

Zatem funkcjonowanie kodeksów etycznych w organizacji ma na celu pomoc pracownikom i kierownictwu w etycznym postępowaniu. Zdaniem W. Gasparskiego „kodeksy” (...) są zbiorami norm postępowania, które odnoszą się do rozmaitych zachowań różnych podmiotów w działalności uprawianej na różnych poziomach⁵⁶.

⁵⁴ C. Sikorski, *Kultura organizacyjna w instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1990, s. 26.

⁵⁵ A. Wajda, *Podstawy nauk o zarządzaniu organizacjami*, Difin S.A., Warszawa 2003, s. 253.

⁵⁶ *Etos urzędnika*, D. Bąk (red.), Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 187.

To formalne, pisemne zestawienie wartości i norm etycznych, którymi kierują się organizacje w swoich działaniach.

Kodeks określa normy etyczne, których przestrzeganie oczekuje się od pracowników. Normy te mogą dotyczyć problemów niezgodności interesów, zbytnej poufności, przepisów higieny pracy, zanieczyszczeń środowiska naturalnego, korupcji, molestowania seksualnego, równych szans, równego i sprawiedliwego traktowania pracowników itp.⁵⁷.

Kodeksy etyczne można sprowadzić do dwóch kategorii⁵⁸:

- kodeksy ogólne są adresowane do wszystkich lub znaczącej grupy ludzi zaangażowanych w działania organizacyjne;
- kodeksy szczegółowe normalizują działalność jednej organizacji i odnoszą się do poszczególnych aspektów ludzkiej egzystencji, pomagając dokonywać konkretnych wyborów, podsuwając pewne rozwiązania, które mają wpływać na jakość życia.

Na pograniczu kodeksów normalizujących zasady postępowania organizacyjnego można umieścić *kodeksy zawodowe* zawierające mniej lub bardziej szczegółowo sprecyzowane normy etyczne danego zawodu. Wyraźne artykułowanie zasad deontologicznych jest charakterystyczne dla wybranych zawodów cieszących się wysokim prestiżem społecznym, których wykonywanie wymaga szczególnego zaufania i które są poddawane ciągłej ocenie społecznej⁵⁹.

Obecnie tworzone kodeksy etyczne stanowią odniesienie do aktów prawnych. Wskazują właściwą drogę postępowania w zawiłościach natury moralnej są niejako drogowskazem pokazującym jak żyć i jak odnaleźć się w obecnej rzeczywistości. Można też mówić o poszukiwaniu przez grupy zawodowe bezpieczeństwa mo-

⁵⁷ M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2000, s. 46.

⁵⁸ A. Stankiewicz-Mróż, *Kodeks etyczny jako narzędzie kreowania pożądanych zachowań organizacyjnych* [w:], *Wartości i normy społeczne a zachowania organizacji. Implikacja do kierowania zespołami ludzkimi w Policji. Materiały konferencyjne*, A. Letkiewicz (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2009, s. 47.

⁵⁹ Deontologia stanowi zbiór zasad i norm, których celem jest uregulowanie obowiązków i uprawnień danej grupy zawodowej (m.in.: lekarzy, sędziów, policjantów, nauczycieli, adwokatów). R. Tokarczyk, *Etyka prawnicza*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 30-31.

ralnego i przenoszeniu odpowiedzialności za niektóre działania na czynnik zewnętrzny⁶⁰. Skonstruowane jako normy zachowania kodeksy etyki zawodowej są sumą systemów i wartości postępowania oraz zasad współżycia i współdziałania w organizacji.

Kodeks etyki bez względu na rodzaj powinien być czytelny i zrozumiały dla każdego pracownika. Powinien odzwierciedlać faktyczne wartości jakimi kieruje się organizacja. Nie może być zbyt ogólnikowy, niescharakteryzowany do końca, nie może również wprowadzać zasad niewłaściwego lub nieuczciwego postępowania.

Kodeks etyki zawodowej to szczególny rodzaj kodeksu etycznego tworzy swoisty etos pracowniczy. Obejmujący charakterystyczne systemy, wartości, zasady postępowania, zasady współżycia i współdziałania. Ze względu na swą specyfikę powinien spełniać wymagania⁶¹:

- przede wszystkim normować, nie zawierać opisu wartości ideałów, którym służy organizacja;
- najpierw dbać o interes publiczny, a nie zawierać przepisów, dla których uzasadnieniem jest wyłącznie zabezpieczenie interesów członków organizacji;
- powinien być rzeczowy i uczciwy, by regulować istotne i specyficzne dla danego zawodu problemy, a nie ustalać normy, które tkwią w powszechnej moralności.

Podstawowe zalety kodeksów etyki zawodowej wynikają z tego, że:

- podnoszą prestiż danej grupy zawodowej;
- są zapisem etosu zawodu;
- dają możliwość stania się danemu zawodowi profesją;
- mają znaczenie edukacyjne np.: pomagają przy rozstrzygnięciu dylematów moralnych, uwrażliwiają na problemy zawodowe;
- przekładają się na wzrost zaufania społecznego dla danej grupy zawodowej;
- dzięki kodeksom społeczeństwo wie, czego może wymagać od przedstawicieli danego zawodu;
- ułatwiają rozwiązywanie konfliktów w ramach grupy pracowniczej.

⁶⁰ *Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy*, H. Izdebski, P. Skuczyński (red.), LexisNexis, Warszawa 2013, s. 14-19.

⁶¹ A. Stankiewicz-Mróz, *Kodeks etyczny...*, dz. cyt., s. 47-48.

Najczęstsze zarzuty kierowane pod adresem uregulowań kodeksowych są następujące:

- brak sankcji prawnych, nieprzestrzeganie zasad etyki nie niesie żadnej kary;
- kodeks etyki zawodowej upraszcza problem odpowiedzialności, sprowadzając go do posłuszeństwa normom;
- problematyczny sposób ustanawiania kodeksów (kto i na jakiej podstawie) powinien rozstrzygać dylematy etyczne w danej grupie zawodowej;
- etyka powinna być czymś naturalnym, niewymagającym specjalnych uregulowań formalnych, istnieją przecież uniwersalne normy obowiązujące powszechnie, podkreśla się, że im słabsza jest moralność indywidualna tym większe zapotrzebowanie na kodeksy⁶².

Zwolennicy zawodowych kodeksów etycznych wychodzą z założenia, iż niemożliwe jest całkowite usunięcie tarć i konfliktów wynikających ze społecznego współżycia, ale możliwe jest postawienie im „tamy etycznej”. W swych uzasadnieniach odnoszą się do kodeksów prawnych, restrykcyjnych, wymuszających określone zachowania bez względu na reprezentowane wartości moralne jednostek⁶³.

Podsumowanie

Obowiązków zawodowych i moralnych nie można od siebie odzielić. W niektórych przypadkach pokrywają się one ze sobą. W zasadzie jednak te pierwsze dotyczą technicznej strony czynności zawodowych podczas gdy reguły etyki dotyczą wewnętrznej kwalifikacji człowieka. Określają jego postępowanie zawodowe „z punktu widzenia dobra i zła moralnego, krzywdy i sprawiedliwości”. Takie szczególne zobowiązania etyczne i moralne ma policjant, który jest reprezentantem organu wykonawczego państwa, odpowiedzialnym za ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz drugiego człowieka.

Katalog obowiązków oraz umiejętności jakie policjant powinien posiadać jest niezmiernie szeroki, ponieważ policjant z jednej

⁶² Tamże, s. 48-49.

⁶³ S. Galata, *Biznes w przestrzeni etycznej*, Warszawa 2007, s. 200.

strony styka się z brutalnością jakiej doznają osoby pokrzywdzone, z drugiej sam (niestety) jest agresorem. W czasie służby widzi jak jest naruszana godność ludzka, ma do czynienia z atakami zemsty bądź sam jest tym, którego godność jest naruszana. Uprawnienia i cele oraz możliwości czynią z policjanta potencjalnego bohatera, szczególnie wtedy, gdy policjant ma ugruntowane nawyki kultury etycznej. W przeciwnym wypadku, policjant jest – niestety – znakomitym kandydatem na groźnego bandytę. Zagrożenia i dylematy moralne funkcjonariuszy, którzy podejmują decyzje często w ekstremalnych warunkach, powodują stres prowadzący do frustracji zawodowej i osamotnienia. Dlatego tak ważne w policyjnej służbie są mocne podstawy moralne, jasne i zrozumiałe zasady postępowania, wsparcie i zrozumienie w odpowiednim momencie a nawet pomoc. Wszystko to może być dobrym antidotum na zło, które spotyka policjantów i które sami czynią. To podstawowe trudności w tym zawodzie – jednoczesne wypełnienie litery prawa z dostrzeżeniem godności w każdym człowieku.

Bibliografia

1. Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Dom Wydawniczy ABC, Kraków 2000.
2. Ciulla J. B., *Intraduction [w:] Ethics, the Heart of Leadership*, London 2004.
3. Cywa-Fetela K., *Konflikty norm moralnych a działania policji [w:] Policja. Etyka. Kościół*, E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002. ISBN 83-88450-26-3.
4. Czapska J., Wójcikiewicz J., *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Kraków 1999.
5. Dzieliński W., Majer P., *Policyjny etos. Uwagi na kanwie zdarzeń incydentalnych [w:] Policja. Etyka. Kościół*, E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002. ISBN 83-88450-26-3.
6. *Etos urzędnika*, D. Bąk (red.), Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
7. Florek L., Zieliński T., *Prawo pracy*, Warszawa 1997.
8. Galata S., *Biznes w przestrzeni etycznej*, Warszawa 2007.

9. Hołyst B., *Kontrola społeczna przestępczości. Communitypolicing* [w:] *Policja w społeczeństwie okresu przejściowego. Studia i materiały*, M. Róg (red.), Szczytno 1995.
10. Iwulski J., Santera W., *Kodeks pracy, Komentarz*, Warszawa 1996.
11. Izdebski H., *Historia administracji*, wyd. V, Warszawa 2000.
12. Izdebski H., Skuczyński P., *Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy 3*, Lexis Nexis, Warszawa 2013.
13. Juros H., Hasło: *Etos* [w:] *Słownik teologiczny*, A. Zuberbier (red.), Katowice 1985.
14. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 2000r., Nr 98, poz. 1071).
15. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wydanie szóste, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975.
16. T. Kotarbiński, *Żyć zacnie*, Wyd. Nasza Księgarnia, Warszawa 1989.
17. Krawczyk T. L., *Koncepcja community policing i teoria wybitych szyb. Różnice, podobieństwa, wnioski dla polityki kryminalnej* [w:] *Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej*, T. Dukiet-Nagórska (red.), Bielsko-Biała 2006.
18. Kuc B. R., Moczydłowska J. M., *Zachowania organizacyjne*, Warszawa 2009.
19. Majer P., *Model Milicji Obywatelskiej realizowany w latach 1944-1990* [w:] *Policja w Polsce, stan obecny i perspektywy*, A. Szymaniuk, W. Ciepela (red.), Poznań 2007.
20. Misiuk A., Letkiewicz A., Sokołowski M., *Policje Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza ŁOŚGRAF, Warszawa 2011. ISBN 978-83-62726-10-3.
21. Misiuk A., *Model Policji w Polsce w latach transformacji systemowej po 1990 r.* [w:] *Policja w Polsce, stan obecny i perspektywy*, A. Szymaniuk, W. Ciepela (red.), Poznań 2007.
22. Murek M., Misiuk A., Chmielewski R., Cichorz T., *Obraz policji w społeczeństwie. Raport z badań porównawczych w Polsce i w Niemczech*, Szczytno 1997.
23. Ossowska M., *Podstawy nauki o moralności*, Wrocław 1995.
24. Pawłowski A., *Etyka przełożonego policyjnego – próba zestawienia głównych problemów* [w:] *Etyka w zarządzaniu Policją*, A. Letkiewicz (red.), Szczytno 2011.
25. Pawłowski A., *Sprawności moralne w zawodzie policjanta* [w:] *Policja. Etyka*. Kościół, E. Wiszowaty, G. Kędzierska, W. Pływaczewski (red.), Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2002. ISBN 83-88450-26-3.
26. Płowucha S., *Zagadnienia prawne organizacji i funkcjonowania Policji*, Szczytno 1995.

27. *Poradnik, Mały słownik etyczny*, Bydgoszcz 1994, encyklopedia.pwn.pl/. [Dostęp: 15.10.2019].
28. Rauhut R., *Etyka zawodowa*, Szkoła Policji w Pile, Piła 2008, <https://docplayer.pl/23949081-Szkola-policji-w-pile-roman-rauhut-etyka-zawodowa.html>, [Dostęp 15.08.2018].
29. Rezolucja 690 Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z 1979 roku.
30. Sikorski C., *Kultura organizacyjna w instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1990.
31. Stankiewicz-Mróż A., *Kodeks etyczny jako narzędzie kreowania pożądanych zachowań organizacyjnych [w:] Wartości i normy społeczne a zachowania organizacji. Implikacja do kierowania zespołami ludzkimi w Policji. Materiały pokonferencyjne*, A. Letkiewicz (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2009.
32. Tokarczyk R., *Etyka prawnicza*, LexisNexis, Warszawa 2009.
33. Trzcińska W., *Etyczne aspekty zarządzania policją w zróżnicowanym społeczeństwie [w:] Etyka w zarządzaniu Policją*, A. Letkiewicz (red.), Szczytno 2011.
34. Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990 r. o Policji.
35. Ustawa z dnia 24 maja 2013r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.
36. Wajda A., *Podstawy nauk o zarządzaniu organizacjami*, Difin S.A., Warszawa 2003.
37. Zasady etyki zawodowej policjanta, Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31.12.2003 r., www.policja.pl/pol/kgp/bsw/zagadnienia_prawne/etyka_w_policji/przepisy_krajowe/53039,Zasady_etyki_zawodowej_policjanta.html lub www.policja.pl/ftp/dzienniki_urzedowe/2004/dziennik_01_2004.pdf. [Dostęp: 26.04.2019].